

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Харків 2023

початкових класів спеціальної школи для дітей із інтелектуальними порушеннями.....	398
Киркевич Т.О. Корекція дисграфії у здобувачів освіти молодшого шкільного віку.....	402
Клевцова Т.В. Роль арттерапевтичних методів у корекційно-логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку.....	405
Кобченко С.Р. Застосування методів альтернативної та додаткової комунікації у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями.....	407
Коваленко Г.С. Використання онлайн технологій в логокорекційній роботі з білінгвальними дітьми.....	413
Колесник Г.-М.С. Мотивація та самомотивація здобувачів освіти до занять фізичною культурою в спеціальній школі.....	417
Колінько С.А. Формування математичних уявлень і понять у молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.....	420
Корженко А.С. Сучасне трактування дефініції «емоційна сфера»: критерії та показники її розвитку.....	423
Краснокутська Н. В. Використання театралізованої діяльності як засобу формування та розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення.....	425
Кулик А. Теоретичне обґрунтування проблеми формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	428
Куцунер О.М. Використання можливостей інклюзивного середовища для формування особистості дитини з особливими освітніми потребами.....	433
Лахтюк А. Ф. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.....	436
Літвін Ю.Ю. Основи формування складової структури слова у дітей дошкільного віку із ФФН.....	439
Літвінчук А.М. Ерготерапія як засіб формування соціально-побудових навичок у дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуальних порушень.....	443
Лісовець А.В. Розвиток навичок власного висловлювання в учнів середнього шкільного віку з ЗНМ III рівня на уроках мовно-літературної галузі.....	446
Литвин В.Г. Використання ігрових вправ при корекції звука [р] у дошкільнят з функціональною дислалією.....	449
Лозицька І.М. Особливості виховання музично-естетичних інтересів учнів із психофізичними порушеннями в умовах інклюзивної освіти.....	454
Лола Д.А. Теоретичне обґрунтування проблеми використання розвитку мовленнєвої активності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення її рівня.....	456
Маркозова А.А. Теоретичне обґрунтування проблеми профілактики дисграфії у дітей старшого дошкільно віку засобами ізотерапії.....	462
Мерцалова В.В. Особливості роботи на уроках читання з дітьми з порушенням зору.....	465
Мороз М.І. Проблема дислексії у роботах сучасних науковців.....	468

2. Драчковська Оксана. Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама. Чернівці: Книги – XXI, 2019. 32 с.
3. Молчанова Алевтина. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
4. Проект «Розробка та проведення інтерактивних Уроків толерантності із залученням дітей з інвалідністю та школярів Луцької ОТГ» за підтримки Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської ради. URL: <https://inhub.lutsk.ua/wp-content/uploads/2022/01/Uroky-tolerantnosti-2021.pdf> (дата звернення 28.01.2023)
5. Технологія колективного творчого виховання URL: <https://zakinppo.org.ua/onlajndovidnik-klasного-kerivnika/vihovni-tehnologii-ta-formirovani-roboti/1257-tehnologija-kolektivnogo-tvorchogo-vihovannja-za-i-ii-ivanovim> (дата звернення 30.01. 2023)

Літвін Ю.Ю.

здобувач вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Сінопальнікова Н.М.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ФФН

Статистичні дані свідчать, що кількість дітей дошкільного віку, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку неухильно зростає. Серед них значну частину становлять діти середнього дошкільного віку з нормальним слухом і збереженим інтелектом, які не оволодівають у нормативні терміни звуковою стороною мовлення у зв'язку з недорозвинення фонетико-фонематичних процесів. Діти з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення складають найпоширенішу категорію дітей з порушеннями мовлення і потребують своєчасної корекційної допомоги з розвитку мовлення.

Аналіз науково-теоретичних джерел вітчизняних і зарубіжних авторів показав, що різними аспектами дослідження проблеми фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення займалися: О. В. Барінова, А. В. Калініченко, С. В. Коноваленко, О. І. Лазоренко, Н. В. Ніщева, Ю. В. Рібцун, К. М. Слюсар, О. Б. Споришева, Т. В. Туманова, Т. Б. Філічева, А. В. Ястребова

Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ) – це порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами унаслідок недоліків сприймання і вимови фонем [1].

ФФНМ, відносяться до категорій психолого-педагогічної класифікації мовленнєвих порушень. Ці категорії відображають рівень сформованості засобів спілкування і дозволяють вибудовувати відповідну логопедичну роботу [1].

Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення об'єднує групу мовленнєвих порушень, таких як:

- артикуляторно-фонематична дислалія,
- акустико-фонематична дислалія,

- дизартрія,
- ринолалія.

У шкільному віці діти з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення стикаються з серйозними проблемами при навчанні читання та письма, а також схильні до ризику формування дислексії і дисграфії.

Формування мовленнєвої діяльності дитини, зокрема фонетико-фонематичної компетентності, являється тривалим та досить складним процесом розвитку, одним із головних показників є повноцінне розуміння та правильне вживання дошкільником складової структури слова.

Проте у дітей із різними мовленнєвими розладами порушення складової структури, що притаманні періоду переддошкілля, не зникають. Вони залишаються у дошкільному, а іноді й у шкільному, віці, що обумовлюється руховою або слуховою недостатністю, незрілістю просторових, динамічних і ритмічних факторів психічної діяльності, нездатністю під час сприймання послідовно переробляти звукові сигнали, а під час вимови лінійно будувати артикуляційні рухи [4].

Фонетична складова є важливим аспектом у розвитку мовлення дітей. Розвиток у них фонетичних дій та операцій, згідно з фонологічним компонентом мовленнєвої компетенції (за Є.Ф.Соботович) передбачає:

- розчленовування мовленнєвого потоку за ритмом та інтонацією та упізнавання окремих значеннєвих структур за названими характеристиками;
- акустичний аналіз звукового складу слів;
- виділення й узагальнення постійних, корисних ознак фонем;
- розрізнення і запам'ятовування слів за їхнім фонемним складом;
- упізнавання слів у мовленні оточуючих;
- установлення зв'язку між звуковою оболонкою слова та відповідними предметами і явищами, які воно позначає.

На основі формування зазначених операцій відбувається розвиток фонетичної сторони мовлення у дітей.

До старшого дошкільного віку фонологічна складова мовленнєвої діяльності дитини з нормотиповим розвитком є сформованою. За Є. Ф. Соботович критеріями оцінювання зазначеної ланки є правильна звуковимова, певний рівень сформованості фонематичних уявлень, які відповідають мовленнєвим нормам, сприйнятим з мовлення оточуючих (з 4 р.), фонематичного аналізу звукового складу слова (виділення приголосного звука на фоні слова, визначення кількості і послідовності звуків у слові в зовнішньому і внутрішньому планах (з 4 р.). Ці види аналізу формуються спочатку з опорою на слухове сприймання слова, яке дитина вимовляє сама (тобто у зовнішньому плані), а потім у внутрішньому плані без опори на власне слухове сприймання мовлення (О. М. Гопіченко, Е. А. Данілавичюте, Є. Ф. Соботович, В. В. Тищенко та ін.).

За даними М. Є. Хватцева, до кінця п'ятого року життя діти, в основному, вимовляють правильно усі звуки, навіть так звані складні (шиплячі), оволодівають сонорним звуком [р]. Зникають заміни, недоліки дзвінкості. У

віці 6-7 років правильна вимова сформована у значної кількості дітей. Фонетичні недоліки мовлення спостерігаються у 10% дітей (викривлення, частіше заміни звуків).

Розглянемо, як саме відбувається формування складової структури слів у дітей.

В 1–1,5 міс. малюк зосереджує свою увагу на голосі близької людини, у 2–3 міс., паралельно з появою „комплексу пошвавлення”, коли малюк на звернення до нього дорослого відповідає гуканням, махає ручками, все частіше реагує посмішкою, яка сприяє розвитку мовленнєвого дихання. Таким чином поступово в мовленні малюка формується образ стійкого складу. Цей віковий період є вагомим початком в опануванні дитиною складової структури слів.

У 4–6 міс., завдяки інтенсивному розвитку кори головного мозку (особливо слухової), малюк робить свої перші спроби у наслідуванні мовлення, котрі проявляються у лепеті – вимові окремих складів із губними приголосними (типу *па, ма, ба*) та їх ланцюжків.

Вже у 6–9 міс., уважно починає слідкувати за артикуляцією дорослого, також повторює за ним короткі ряди складів та окремі прості слова. У цей період складовий лепет кількісно та якісно значно зростає і виражається у редуплікації (від лат. *reduplicatio* – подвоєння) однотипних складів: *а – а – а, ба – ба – ба, па – па – па, дя – дя – дя, тя – тя, ля – ля, р – р – р, тьо – тя, па – дай*. Саме під час лепету мовленнєвий потік розпадається на складові частини, в яких у звуків з’являється ознака локалізованості та визначається їх чітка послідовність – приголосний + голосний.

Важливим є те, що склади, які починає промовляти малюк, формуються у різні ритмічні групи. Це стає можливим завдяки активній діяльності підкіркового рівня головного мозку, для якого притаманна реалізація ітеративних (від лат. *iterativus* – часто повторюваний) рухових стимулів.

В 10 міс. починає формуватися фонематичний слух, тому якщо раніше склади в його лепеті мали однорідну структуру, то вже у віці 10 міс. вони стають більш різноманітними і складаються з різних приголосних та голосних (*ка – тя, ма – ня*). Таким чином відбувається дисиміляція (від лат. *dissimilis* – несхожий), а саме розподібнення складів, повторюваними залишаються саме приголосні, а не голосні звуки (*та – то – ті, ма – мі – му*).

До одного року у словнику дитини налічується не менше 10 слів. У 1 р. 2 міс. – 1 р. 3 міс. в мовленні малюка найчастіше використовуються тільки перші (*молоко – м’о*), наголошені (*вікно – н’о*) чи два однакових (*га-га, ту-ту*) склади, складні у вимові звуки випускаються (*риба – иба*), наявні перестановки складів. Засвоєння складової структури слів може відбуватися у двох напрямках шляхом переходу: а) від односкладових слів до багатоскладових слів; б) від слів з однаковими складами до лексем із різними складами.

Починаючи з 1 р. 8 міс. у словнику малюка вже не менше 40 слів, складова структура відтворюваних слів поступово ускладнюється: малюк вже безпомилково повторює чи самостійно промовляє двоскладові слова, проте у трискладових продовжує опускати один зі складів (найчастіше перед

наголошеним) (*га-ва́* – *голова*). Такі елізії (від лат. *elisio* – виштовхування) складів можуть спостерігатися у дитячому мовленні у віці до двох років.

Після 2 р. 3 міс. двоскладові та трискладові слова найчастіше дитина вимовляє безпомилково, у чотирикладових словах ще можуть випускатися ненаголошені склади, проте вже після 2 р. 5 міс. зменшення кількості складів навіть у багатоскладових словах зустрічається зрідка. До 2 р. 6 міс. спостерігається дитячий словотвір (*куйченя* (*курча*) – за аналогією до *гусеня*, *каченя*). У словнику цього віку у дитини є вже всі частини мови, які об'єднуються в речення з трьох і більше слів, у яких наявні аграматизми.

В три роки у дітей із нормальним мовленнєвим розвитком складова структура слів є практично сформованою; поодинокі помилки зустрічаються під час повторення лише малознайомих дитині слів.

У чотири роки діти грають у рими, добираючи до одного слова інші, схожі за звучанням, збереженням наголосу та відповідної складової структури слова (*Дружók* – *лужók*, *кружók*). В цей період у дитячому мовленні засвоєно всі відмінкові та родові закінчення іменників та прикметників. Дитина вже здатна помічати не лише звуко-складові, а й граматичні помилки.

Оволодіння складовою структурою слова при нормальному мовленнєвому розвитку іде інтенсивно, випереджаючи звукову наповнюваність слова, і завершується приблизно в три роки. Але у 3-5 років у дітей з нормальним розвитком мовлення зустрічаються різні випадки порушень складової структури слова. Має місце випадіння складів внаслідок великої їх кількості у слові (*ко* – молоко, *бо* – болить, *мідой* – помідор (М. Є. Хватцев). За М. Х. Швачкіним, М. Є. Хватцевим, суттєвими причинами пропуску складів є слабкий звуковий аналіз, недостатність артикуляції, кінестетичних диференціацій та чуття ритму. Крім пропусків та заміन у мовленні дітей спостерігаються перестановки, особливо в довгих словах (*ковала* – корова, *талерка* – тарілка), зливання (контамінації) двох слів у одне (*ігруша* – груша + іграшка), уподібнення (асиміляція) (*маместо* – на место), передчасне вимовляння наступного складу (антиципація), додавання найчастіше проявляються у залученні дитиною зайвої складоутворювальної голосної, переважно під час збігу приголосних, за рахунок чого збільшується кількість складів (*мáсило* – *масло*).

Зазначені недоліки спостерігаються у дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення, але у більш старшому віці.

Формування складової структури слів у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення є необхідним і важливим напрямом корекційно-розвивальної роботи [4, 5].

Література

1. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.
2. Рібцун Ю.В. Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун // Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. у 9 кн. / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. – К.: ТОВ ВПЦ „Літопис-XX”. – 2010. – Книга 9. – 36 с. 85

3. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю.В. Рібцун. – К.: Освіта України, 2011. – 292 с.
4. Рібцун Ю. В. До проблеми порушення звуко-складової структури слова у дітей / Ю. В. Рібцун // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. – Випуск 23. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 206–208. – (Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія)
5. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетикофонематичній ланці) дітей дошкільного віку // Дефектологія. – 2002, №3.
6. Соботович Є.Ф. Вибрані праці з логопедії. / Укл. В.В.Тищенко, Є.Ю.Линдіна. – К. «Видавничий дім Дмитра Бураго», 2015. – 308 с.
7. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс / ПП «Актуальна освіта», 2013. – 110 с.3

Літвінчук А.М.

здобувач вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Казачінер О.С.

доктор педагогічних наук, професор

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

ЕРГОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ПОБУДОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ПОМІРНИМ ТА ТЯЖКИМ СТУПЕНЕМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ

Порушення інтелектуального розвитку (застарілі терміни «розумова відсталість», «олігофренія») – це стійке, явно виражене зниження пізнавальної діяльності, що виникло на основі органічного ураження центральної нервової системи. Переважно йдеться про ураження головного мозку. Існують різні класифікації інтелектуальних порушень. Найуживаніша – за рівнем інтелекту. Розрізняють чотири ступені порушення інтелектуального розвитку: легкий, помірний, тяжкий та глибокий.

В даному дослідженні ми зосередимо свою увагу на помірному та тяжкому ступені.

Формування побутової самостійності є одним з важливих напрямків корекційно-педагогічної роботи з дітьми з помірним та важким ступенем інтелектуальних порушень.

У дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуальних порушень рівень засвоєння соціально-побутових навичок неоднаковий, вони формуються досить складно та повільно. Діагностується переважно достатній та низький рівень, діти частково володіють навичками самообслуговування, потребують допомоги під час їжі, одягання і роздягання, при виконанні доручень та нескладної роботи потрібен контроль [1].

Сьогодні одним із актуальних методів в реабілітації є ерготерапія, яка за невеликий проміжок часу продемонструвала непогані результати.

Метою нашого теоретичного дослідження є розгляд ерготерапії як сучасного напрямку реабілітації дітей з інтелектуальними порушеннями та огляд